

fenomén
Jože Plečnik

Miroslav Zelinský

ilustrace **David Vávra**

fenomén
Jože Plečnik

Miroslav Zelinský

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Fenomén Jože Plečnik

Doc. PhDr. Miroslav Zelinský, CSc.
Ilustrace Akad. arch. David Vávra

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 8685. publikaci

Odpovědná redaktorka Alice Zavadilová
Obálka a grafická úprava Vladimír Kovařík
Sazba Martin Daněk
Fotografie na obálce Pavel Rydl
Fotografie uvnitř knihy Archiv Pražského hradu (str. 71–76, 78, 80–85, 87–89), Muzeum Jože Plečnika v Lublani (str. 15, 23, 25–27, 29, 30, 32, 35, 40, 42, 46, 47, 57, 58, 62, 68, 90, 94, 95, 110, 112, 113, 125) a archiv autora (str. 11, 13, 14, 19, 43, 48, 49, 56, 64, 65, 70, 98, 106, 109, 112, 114, 119, 123), pokud není uvedeno jinak
Jazyková korektura Pavlína Zelníčková
Počet stran 128
První vydání, Praha 2022
Tisk Iva Vodáková – Durabo

© Grada Publishing, a.s., 2022
Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2022

ISBN 978-80-271-6682-4 (pdf)
ISBN 978-80-271-3639-1 (print)

obsah

praescriptio 6

curriculum 10

sacrum 30

profanum 60

et cetera... 117

praescriptio

slovo

Davidu Vávry

Kdybych byl mladým architektem v krásných časech rozvíjející se masarykovské republiky, ve 20. letech 20. století, asi bych chtěl, aby i architektura reprezentující novou státnost byla současná, mladá a třeba i cíleně moderní. V té době se znovu se probouzející český národ ztotožnil s diktátem rondokubismu, který se však ve svém sochařsky hutném výrazu velice rychle vyčerpal. Nebo bych chtěl vidět Pražský hrad v hávu rovných linek funkcionalismu. Prezident Tomáš Garrigue Masaryk si naopak vybral slovinského architekta, hluboce věřícího Josipa Plečnika. A ten se mu, přes počáteční nespokojenost českých architektů, odvděčil dané době zcela adekvátním výtvarným slohem. Specifickým, jedinečným vzkříšením ověřených, až antických tvarů a proporcí, kterým vdechl nový smysl a jasnozřivost. Dokázal svým pohledem, jenž se díval nejen přes staletí vzad, ale i daleko vpřed, vytvořit architektonický výraz, který již přežil jedno století a stále je neokoukaný a moderní. Ve velkých mísách a starověkých sloupech jako by bylo slyšet ozvuk velikosti českých dějin. Svatý Václav nebo Karel IV. by si mohli nasadit v jeho interiéru korunu, usednuvše po boku tvůrců moderní české státnosti, a nikdo by si nepřipadal nepatřičně. Plečnik si byl plně vědom toho, že žádný národ není složen pouze z nepřehlédnutelných kamenů velikánů, ale i z podpůrné masy mnoha oválek a střípků jednotlivých neznámých lidí. A proto nás Plečnik dokáže překvapit vedle monumentálního, přesně definovaného rázného tvaru i drobným detailem, který v sobě skrývá až slovanskou radost, jako třeba koláčky v dlažbě Malé vyhlídky na Valech.

Plečnik užíval mnoho ověřeného, aby jeho cesta do budoucnosti byla pevná. To ovšem neznamená, že ke svému vyjádření potřeboval pouze drahé materiály. V době nedostatku na konci 30. let dokázal vytvořit kostel sv. Michala na Lublaňských blatech za pomoci betonových kanalizačních skruží. A to, co přesně doříkávalo Plečnikův chrámový interiér – rovina zavěšených svítidel, která v rozlehlém Božím prostoru vytvořila onu lidskou hladinu porozumění pro rozměr člověka –, bylo u tohoto kostela nahrazeno z dostupných věcí denní potřeby, jako jsou mlýnky na kávu nebo výtvarně zpracované kravské rohy. Plečnik dokázal i pro řádové sestry v Begunje vytvořit dva kontemplativní pavilony, kdy pro jeden z nich použil místo sloupů šest holých masivních kmenů ponechaných ve své přírodní kráse. Možná že se tak stal prvním konceptuálně uvažujícím architektem, který logicky sáhne po nabízeném, aniž by ubral krásu výsledku. Možná že Plečnik složil poklonu Bohu, který člověku napověděl kmenem stromu možnost sloupu. Tedy vertikální a elegantní konstrukci, na níž je většina našeho stavebního vývoje založena.

Když náhodný zvědavý architektonický fanoušek prochází Plečnikovými stavbami v Lublani a v Praze, nalézá podobnosti. Když korzuje urbánním těžištěm slovinské metropole nad řekou Lublaničící, možná si vzpomene na prvotní Plečnikovu inspiraci, kdy při opravě Mánesova mostu byla vedle osazena provizorní lávka. Plečnik přidal ještě jednu a vzniklo obdivované Trojmostí. Obdobně pak v kostele sv. Jana Křtitele v Lublani schránu na věčné světlo hlídá lev ve skoku, který jako by symbolicky přeskočil Alpy přímo od trůnu českých králů...

Sedíme v kavárně a náš pohled sjede na oválné horizontální kuželky zábradlí – a je jedno, jestli jsme v kavárně Na Baště na Pražském hradě, nebo v tržnici nad řekou Lublaničící. Plečnik harmonicky spojuje obě země. Kráčeje po cestách porozumění, nikoli konfliktu. A vždy když zahlédneme trvalou, věčnou architekturu a spontánně zvoláme „Cože?“, odpověď ve střeoevropském prostoru může být: „Plečnik Jože.“

BA RI JE SVATY MICHAL

Λ

curriculum

úvaha úvodní

Jože Plečnik, Vídeň 1892

Málokterý cizinec zanechal po sobě v českých zemích tak výraznou a trvanlivou stopu duchovní i materiální, jako se to podařilo slovinskému architektovi Josipu Jožemu Plečnikovi. (Budeme v dalším textu používat křestní jméno ve tvaru Jože, nikoliv v byvší Jugoslávii prosazované Josip. A navíc maminka Jožemu říkala Pepe – jak je vidět, oficiální i domácké varianty křestního jména nejsou našemu prostředí vzdálené, resp. jsou si velmi blízké.) V jeho případě jsou onen

duch a matérie od sebe neoddělitelné, protože tvoří jednotu, materiální, tvůrčí, architektonickou jednotu, u Plečnika se nemusíme bát říct **stavbu**. Tento pojem, výrazně popisný a zároveň metaforický, vyzvedl ve svém programovém prohlášení v r. 1919 jiný velký evropský architekt, o dekádu mladší než Plečnik, Walter Gropius. Ono prohlášení stálo u vzniku nové umělecké školy s názvem Bauhaus, jejímž domovem se stal německý Výmar a v němž se hlásalo: „Cílem veškeré činnosti je stavba! Zdobit ji bylo kdysi hlavním úkolem výtvarných umění, která tvořila neodlučné složky velkého umění stavitelského. Dnes stojí v soběstačném osamění, ze kterého je lze znovu vysvobodit vědomou součinností a vzájemným působením všech dělných lidí... Chtějme, rozmysleme a vytvořme společně novou stavbu budoucnosti, která bude vším – architekturou i plastikou i malířstvím – v jedné podobě a z rukou milionů řemeslníků jednou vystoupá k nebi jako křišťálový vnímatelný obraz nadcházející víry.“

Připomínat Bauhaus v úvodu úvah k Plečnikovi se může zdát značně zavádějící, obzvláště se zřetelem k jeho skepticismu k architektuře tzv. moderní. Ovšem minimálně časové paralely nám to umožňují. Jak Plečnikův nejvyšší tvůrčí rozmach, tak působení architektů a designérů Bauhausu spadají do stejného období, tedy 20. a 30. let. Směrově je ovšem pojmenovávají historici architektury samozřejmě jinak. Nad Plečnikem se hovoří o moderním klasicistovi, Bauhaus, to jsou expresionisté, později konstruktivisté a funkcionalisté, případně reprezentanti nové věcnosti, u Jana Kotěry je vzpomínán modernismus jako takový (brzy vysvětlíme, proč je v této souvislosti zmiňován právě český architekt Jan Kotěra). Jak je vidět, architektury se chápeme pomocí berliček pojmů, které ovšem ne vždy přiléhají skutečnosti a v čase se navíc jejich významy proměňují, ostatně jako v každém oboru. To totiž svědčí o tom, že je takový obor živý.

Lyonel Feininger – Cathedral, dřevoryt, 1919

Plečnik svým mísením historických stylů a jejich moderním adaptováním do celků staveb (a v případě Lublaně i Prahy do urbanistického celku) musel historikům činit problém, takže například do obrazového průvodce Owena Hopkinse *Architektonické slohy* (Grada, Praha 2017) se jeho jméno nevešlo vůbec. To by ovšem pravděpodobně zralému Plečnikovi žádnou vnitřní újmu nezpůsobilo. Už v době studií u Wagnera totiž souzněl s teorií Gottfrieda Sempera (1803–1879), německého architekta, autora drážďanské opery nebo vídeňského Burgtheatru, o tom, že lépe než se držet nějakého vymezení stylu je zaměřit se na principy konvence a vkusu.